

Υποναύαρχου (Ο) Δ. Γιακουμάκη ΠΝ

Κωνσταντίνος Κανάρης
Από τη θαλασσινή δράση στη γοητεία
του Θρύλου

Η «Ν.Ε» δημοσιεύει κατωτέρω την ομιλία του Υποναύαρχου (Ο) Δ. Γιακουμάκη ΠΝ, που εκφώνησε σε εορταστική εκδήλωση στο Πολεμικό Μουσείο την 28/6/94 στα πλαίσια της Ναυτικής Εβδομάδας, με την ευκαιρία της συμπλήρωσης 200 χρόνων από την γέννηση του Ψαριανού του μπουρλοτιέρη Κωνσταντίνου Κανάρη.

Κυρίες και Κύριοι

Λαός που κατοικεί σε χώρα θαλασσόβρεκτη σαν την πατρίδα μας και έχει στη διάθεσή του το πέλαγος σαν πεδίο πολεμικών επιχειρήσεων και εμπορίου, δεν ήταν δυνατόν να μην το χρησιμοποιήσει στη διεξαγωγή του πολέμου στρατηγικά και τακτικά. Πριν από τον Αγώνα της Ανεξαρτησίας, μια Ελληνική δύναμη δημιουργήθηκε. Χωρίς πλοία και κυρίως χωρίς έμπυχο υλικό για την επάνδρωσή τους, καμμία Ελληνική κίνηση δεν θα ήταν ποτέ δυνατή. Και στο 1821, επανάσταση χωρίς στόλο θα ήταν παραφροσύνη.

Είμαι ευτυχής γιατί σήμερα μου δίνεται η ευκαιρία να σας παρουσιάσω ένα θαλάσσιο ήρωα που ενσαρκώνει τέλεια το πνεύμα της Ελληνικής Παλιγγενεσίας: τον ψαριανό μπουρλοτιέρη Κωνσταντή Κανάρη.

Θα αρχίσω την ομιλία μου αυτή, με ένα σχετικό κείμενο του γνωστού σε όλους Βίκτωρος Ουγκώ:

«Κανάρη, σε λησμονήσαμε!

Αν ίσως τ' όνομά σου προφερθεί ξαφνιάζονται, ρωτούν:

—«Ποιός είναι αυτός ο άνθρωπος;»

Είναι η μοίρα των ηρώων και του μεγάλου ανθρώπου.

Πάνε πια για μας της αγάπης οι φωνές, τα τραγούδια, η λατρεία.

Για μια στιγμή φωνάξαμε:

Ελλάδα! Αθήνα! Σπάρτη!

Λεωνίδα! Μπότσαρη! Δημοσθένη!

Κανάρη ημίθεε φωτοδόξαστε!

Τώρα σθήσαμε την αποθέωσή σου μέσα στη σκέψη μας

για να χαράξουμε άλλο όνομα.

Μα τι σε πειράζει εσένα η λησμονιά μας;»

Έτσι μίλησε ο Βίκτωρ Ουγκώ για μια από τις συναρπαστικότερες φυσιογνωμίες της Ελληνικής Επανάστασης, τον μπουρλοτιέρη Κανάρη, ο οποίος:

- έγινε θρύλος και ήρωας και εξήψε τη φαντασία των παιδικών μας χρόνων
- με τις ανδραγαθίες του συνέγειρε και εμπύχωσε ολόκληρο το έθνος
- έχει την δική του - μεγάλη - συμβολή στις επιτυχίες του ναυτικού κατά τον Αγώνα
- ενέπνευσε ποιητές, λογοτέχνες και ζωγράφους
- έθρεψε το λαϊκό μύθο
- υπήρξε πολύτιμος συνεργάτης του Καποδίστρια
- έγινε υπουργός και πρωθυπουργός επί Όθωνα και αντιβασιλέας μετά την έκπτωση του Όθωνος, εως ότου δοθεί το ελληνικό στέμμα στον Γεώργιο Α'.

Ο μούτσος (των αρχών του 19ου αιώνα) πέθανε το 1877 ως πρωθυπουργός.

Οι τρεις λέξεις που γράφτηκαν στον τάφο του (Πυρπολητής - Αντιβασιλεύς - Ναύαρχος) ελάχιστα αποδίδουν την πληθωρική προσωπικότητα και πολυσχιδή δράση του. Ο Κανάρης ήταν 30 ετών όταν ξέσπασε η Επανάσταση και η δράση του ήταν τέτοια, που μελετώντας την ζωή του και την προσωπική του εξέλιξη παρακολουθούμε όλο τον ναυτικό αγώνα και την πολιτική ιστορία του τόπου στα χρόνια 1829 - 1880.

Με την ζωή του σφράγισε μια ολόκληρη εποχή και με το τέλος του έκλεισε τη σειρά των απλοϊκών, αλλά ηρωικών μαχητών του αγώνα της ανεξαρτησίας που ανάγκασαν τον Βαλαωρίτη να γράψει:

«Κατάρ' ακατανόητη, άσπλαχνη, μαύρη μοίρα ναν' οι νεκροί μας άφθαστοι, ναν' η ζωή μας στείρα».

Σήμερα, 200 περίπου χρόνια από την γέννησή του, στην ας μου συγχωρεθεί να πω, αντιηρωική και οπωσδήποτε αντιπονητική εποχή που ζούμε - αντί για χρονολογίες και γεγονότα - είναι νομίζω προτιμότερο να σταθούμε στην ψυχοσύνθεση του ήρωα και στα χαρακτηριστικά και τα κατορθώματα εκείνα που τον ανέδειξαν σε πηγή εμπνεύσεως των ποιητών και θέμα πολλών ποιημάτων.

Από πού πήγαζε ο ηρωισμός του Κανάρη, ποιά ήταν η κινητήρια δύναμη των κατορθωμάτων του;

Λέγεται πως κάποτε ο βασιλιάς Όθωνας του υπέβαλε με επιμονή την ερώτηση:

«Σε τι χρωστάμε τα τόσα κατορθώματά σας;»

Και ο Κανάρης με την απλότητα και την ευθύτητα που τον διέκρινε, α-

πάντησε:

«Στην απόφαση».

Αργότερα ο μπουρλοτιέρης διηγήθηκε το περιστατικό σε κάποιο φίλο του, ο οποίος πρόσθεσε:

«Και στου Θεού το θέλημα, Ναύαρχε».

«Ναι παιδί μου» είπε ο Κανάρης «είναι αληθινό αυτό, αλλά δεν το είπα. Από μικρός ήμουνα θεοφοβούμενος και στ' όνομα του θεού ακουμπούσα πάντα την απόφασή μου».

Ο Κανάρης δεν είχε κάποια εντυπωσιακά εξωτερικά χαρακτηριστικά που να φανερώνουν τον μεγάλο ήρωα της Επανάστασης που έκρυβε. Άλλωστε, πριν την νύχτα της 6ης Ιουνίου 1822, όταν πέρασε στην Ιστορία, το θρύλο και την αθανασία, κανείς δεν το είχε προσέξει.

Ο γερμανός ιστορικός Βαρθόλδι γράφει σχετικά:

«Το όνομα Κανάρης ήτο μέχρι τούδε εις ολίγους μόνον γνωστόν. Στον μικρόσωμον και άσημον αυτόν άνδρα, τον πράον, τον χωρίς εντυπωσιακήν εμφάνισιν και θεβιασμένην κάπως και αδεξίαν έχοντα συμπεριφοράν, κανείς δεν ήθελε ποτέ να υποπτεύση ότι εκρύπτετο εις ήρωσ».

Ο ίδιος εξάλλου ο Κανάρης παρατηρεί:

«Επειδή εξούσα πάντοτε εις τον κόλπον της οικογενείας μου, ειρηνικά και ήσυχα, και ποτέ δεν ανακατώθηκα εις καυγάδες και μαλώματα, διά τούτο και δεν με μετρούσε κανείς δια τίποτε».

Αλλά και όλες οι άλλες πληροφορίες που διαθέτουμε συγκλίνουν στο ίδιο σημείο: όποιος τον αντίκρυζε για πρώτη φορά, δοκίμαζε κατάπληξη όταν μάθαινε πως ο μικρόσωμος, ξυπόλητος αυτός ναύτης, με την απλοϊκή ενδυμασία και τη σεμνότητα των τρόπων, ήταν ο Κανάρης.

Παραθέτουμε την περιγραφή του Μαραθωνίου ο οποίος αποτέλεσε την πηγή των περισσότερων βιογραφιών του: «Δέρμα μελαγχρινόν και κεκαυμένον από τον ήλιον, μέτωπον φοβερόν διά τας βαθείας και κατωφερείς ρυτίδας, κόκκαλα παρειών εξέχοντα, οφθαλμοί γαλανοί, σχεδόν στρογγυλοί και κατά μέρη μόνον κοκκινόχροοι, οφρύδια πολύτριχα και κατά τας τελευταίας αυτών άκρας καμαρωτά, μύτη εν τη γεννήσει συμπιεσθείσα, και πλατέα έχουσα τα ρωθούνια, σιαγών πολλά πλατεία και εις τετράγωνον αποπερατουμένη κατασάγωνον».

Στην πρώτη εντύπωση, δε γέμιζε κανενός το μάτι. Τον φαντάζονταν όλοι για κανένα πελώριο και φοβερό άνδρα, ηράκλειο και μεγαλόσωμο. Κι' όμως, ήταν ένας τόσο δα άνθρωπος. Μεγάλη ήταν όμως η ψυχή που οδηγούσε στην ΑΠΟΦΑΣΗ και τα θρυλικά κατορθώματα.

Σε τούτη τή μεγάλη καρδιά στηρίχτηκε εκείνη την κρίσιμη στιγμή, όταν - άγνωστος και άσημος ακόμη - παρουσιάστηκε στη Δημογεροντία των Ψαρών και ζήτησε να του εμπιστευθούν ένα πυρπολικό.

Εις συνεδρίαν άγνωστος τις
εφάνη τότε πολεμιστής
μικρός το σώμα και νέος όστις
αυτοπροσφέρθη πυρπολιστής.
γράφει ο Α. Σούτσος.

Μια θέληση τρομερή είναι ζωγραφισμένη στο μάτι του, που «σχίζει πέτρα». Μια θέληση και μια αποφασιστικότητα που σε κάνει να τρέμεις. Στα μάτια του κρύβεται αφάνταστη φωτιά. Είναι γεννημένος για να μεγαλοουργήσει.

«Μια δύναμη - διηγείται ο ίδιος - με άρπαξε από τη λιτανεία πριν φύγουμε από τα Ψαρά για τη Χίο. Μια δύναμη υπερφυσική που με γιγάντωσε και ήρθε στιγμή που μου φαινότανε σα θεϊκή».

Αυτή είναι η ψυχική δύναμη που νικάει πάντοτε.

Αυτή η δύναμη που δεν είναι άλλη από τη θεία πνοή.

Αυτή η δύναμη που γεννάει τα μεγάλα και θαυμαστά.

Αυτή η δύναμη που ξεχωρίζει τον κοινό άνθρωπο από τον ηγέτη και τον ήρωα.

Αυτή η δύναμη που τη γεννά μόνο η πίστη στα μεγάλα ιδανικά.

Αυτή η δύναμη παίρνει τον Κανάρη, που δεν τον υπολόγιζε κανείς, που δεν ήταν καπετάνιος δικού του πλοίου, που δούλευε μισθωτός ως την ώρα εκείνη στο πλοίο του Μπουρέκα για να τον οδηγήσει μαζί με τον Πιπίνο στο θρύλο.

Λίγα λόγια, για να επαναφέρω στη μνήμη μας γνωστά σε όλους γεγονότα:

Ήτανε το τελευταίο βράδυ του Ραμαζανιού και από την άλλη μέρα θα άρχιζε το κουρμπάμ - μπαϊράμι. Την παραμονή οι Οθωμανοί ξενουχτούσαν ως το πρωί, τρώγοντας και γλεντώντας. Ο Καπουδάν - πασάς είχε προσκαλέσει όλους τους αξιωματικούς της ξηράς, τους αρχηγούς των φοβερών δημίων της Χίου, στη ναυαρχίδα του, όπου τους πρόσφερε πλούσιο δείπνο.

Μεθυσμένοι όλοι.

Από μακριά λάμπει ποικιλόχρωμα φωτισμένη, στολισμένη με λογιών λογιών φλάμπουρα η επιβλητική και τρομερή ναυαρχίδα. Πάνω από 2.000 αξιωματικοί, στρατιώτες και ναύτες, μεθυσμένοι, χορεύουν βαρβαρικούς χορούς. Από μακριά 2 πυρπολικά διακρίνουν το φωταγωγημένο εχθρικό καράβι.

Οι 42 ναύτες του πληρώματος κοιτάζουν μαγνητισμένοι την αρμάδα που λαμπυρίζει. Κάποιοι από το τσούρμιο του μπουρλότου του Κανάρη άρχισαν να μουρμουρίζουν «πώς τραβάνε έτσι, δίχως αγέρα, πάνω στον εχθρό;» Είναι σίγουρος χαμός! Μα τώρα δεν έχουν πια απέναντί τους τον ήρεμο και λιγο-

μίλητο Κανάρη, αλλά τον ήρωα στη δράση. «Για ακούτε δω» τους φωνάζει «με το στανιό σας πήρα; Όποιος το μετάνιωσε, να η θάλασσα, ας πέσει και ας γυρίσει κολυμπώντας».

Μούδιασαν όλοι.

Το φεγγάρι ήταν στη χάση του και μόνο τ' αστέρια λαμπύριζαν στον ουρανό.

Πλησίαζαν μεσάνυχτα.

Ο Πιπίνος περνάει στο πλοiάριο του Κανάρη και συζητούν για τελευταία φορά. Ο πρώτος θα επιτεθεί κατά της υποναυαρχίδας, ο δεύτερος κατά της ναυαρχίδας. Συζητούν και τις τελευταίες λεπτομέρειες και όταν πια πιστεύουν ότι όλα έχουν ετοιμαστεί, αποχαιρετιούνται και εύχονται ο ένας στον άλλο «καλή τύχη».

Ποiός μπορεί να μπει στην ψυχή του Κανάρη, όταν αποχαιρέτισε τον Πιπίνο;

Ποiός μπορεί να αντιληφθεί τα συναισθήματα που πλημμυρίζουν, από την ώρα που σαν αγρίμι θαλασσινό αντικρύζει το τεράστιο και κατάφωτο καράβι του Καπουδάν - πασά, που αντηχεί από το θόρυβο, τις φωνές και τη μουσική;

Τούτη είναι η ώρα του επαγγελματία, του πολεμιστή Κανάρη. Μια απόλυτη ψυχραιμία τον συνέχει. Είναι κύριος του εαυτού του. Κύριος των νεύρων του. Στα μάτια του ζωγραφισμένη η θέληση και η ΑΠΟΦΑΣΗ. Καμμιά σπασμωδική κίνηση! Ως την τελευταία στιγμή, δίνει οδηγίες και συμβουλές, και εμψυχώνει τους ναύτες του.

Και όταν η κρίσιμη ώρα φτάσει και το μελτέμι ξαναφρεσκάρει, τα πυρπολικά βάζουν πλώρη καταπάνω στη αρμάδα. Πλησιάζουν τον εχθρικό στόλο, όταν ο Κανάρης βλέπει ότι το υδραϊκό πλέει ταχύτερα από το δικό του. Ανησυχεί για μια στιγμή μη χαθεί το μεγάλο κατόρθωμα.

—«Έτσι δεν κάνουμε δουλειά» φωνάζει στον Πιπίνο. «Αφησέ με να μπω εμπρός εγώ».

Ο «ύπαρχος» του, ο σεμνός Πιπίνος υπακούει με προθυμία. Τα δύο πυρπολικά με επιδέξιους ελιγμούς διαπλέουν όλο τον αντίπαλο στόλο.

Ο Κανάρης σα μαύρη σκιά γλυστράει το πλοiάριό του προς τη ναυαρχίδα. Έχει μπήξει για τα καλά τον καμπτήρα του πυρπολικού σε κάποια μικρή ανοιχτή θύρα.

«Εis το όνομα του Κυρίου» κραυγάζει και με το ίδιο του το χέρι ανάβει το μπουρλότο και πηδάει στο εφόλκιο όπου βρίσκονται οι σύντροφοί του, και μέσα στο οποίο υπάρχει το γεμάτο δυναμίτιδα δοχείο, για να ανατιναχτούν σε περίπτωση που θα αποτύγχαναν.

Καθώς κόλλησαν το μπουρλότο από τη μεριά που φύσαγε ο αέρας, η φωτιά αγκαλιάζει τη σκάφη του ντελινιού, καθαλικεύει τα παραπέτα, γλεί-

φει την κουβέρτα, λαμπαδιάζει τα πανιά και χύνεται, από τις ανοιχτές μπουκαπόρτες, μέσα και σ' αυτά ακόμα τα σπλάχνα του.

Σύγχυση τρομερή και πανικός επέρχονται μονομιάς επάνω στην Καπιτάνα, που οι φλόγες την έχουν αρπάξει πια γερά και δε θα την αφήσουν πλέον, παρά μόνο όταν την ανατινάξουν στον αέρα και την κάνουν στάχτη. Αξιωματικοί και ναύτες τρέχουν στο κατάστρωμα σαν τρελλοί, ανίκανοι να βοηθήσουν.

Σε λίγο αρχίζουν να καίγονται και τα ιστία του πλοίου και εκδικήτρια η φωτιά που είχε ανάψει ο δαυλός του Κανάρη, ωθούμενη από τον αέρα, προχωρεί προς το μεγάλο ιστό. Τίποτε πια δεν μπορεί να σώσει τη φοβερή Καπιτάνα. Τα κανόνια της πυρακτωμένα από τις φλόγες, αρχίζουν ένα δαιμονιώδες εκπυρσοκρότημα.

Στο μεταξύ, ενώ το πλήρωμα του Κανάρη προσπαθεί να διαφύγει, η σκαμπαβιά μένει ακίνητη στον τόπο! Τι είχε γίνει; Η καρένα της μπέρδεψε σε κάτι σκοινιά. Λίγο ακόμα και θα χάνονταν. Αρπάει το μπαλτά ο Κανάρης και με ψυχραιμία αφάνταστη καταφέρνει να τα κόψει.

—«Κείνα τα λίγα δευτερόλεπτα φτάνανε για να μας καταστρέψουν», έλεγε «μετ' απερίγραπτου μειδιάσματος» έπειτα από τόσα χρόνια ο γέρος πια Κανάρης στον ποιητή Βαλαωρίτη. Ήτανε τόσοι κει πάνω, που μονάχα να φτύνανε θα μας έπνιγαν!»

Μετά μian ώρα περίπου από τη στιγμή που ο Κανάρης είχε ανάψει το δαυλό του, έπιανε φωτιά και η πυριτιδαποθήκη και το πλοίο ολόκληρο ανατινασσόταν, κομμάτια, στον αέρα.

Από μακριά μέσα στο σκοτεινό πέλαγος, που έρχονταν να το φωτίσει η πυρπολημένη ναυαρχίδα, οι Έλληνες μπουρλοτιέρηδες είχαν όλη την ευτυχία να θαυμάζουν το έργο τους. Κι ο Κανάρης γύρισε το κεφάλι του και κοίταξε το πύρινο κατόρθωμα. Απόμεινε βουβός για λίγην ώρα και έπειτα είπε: «Τι φεγγοβολή!»

Δεν χρειάζεται - νομίζω - να πει κανείς περισσότερα για τον Ψαριανό ήρωα. Δεν χρειάζεται να υπομνήσουμε τις πυρπολήσεις στην Χίο, στην Τένεδο, στη Σάμο, στη Μυτιλήνη ή ακόμα το υπέροχα παράτολμο εγχείρημα της ανατίναξης του Τουρκοαιγυπτιακού στόλου μέσα στο λιμάνι της Αλεξάνδρειας, εγχείρημα που τόσο γλαφυρά περιέγραψε ο προλαλήσας. Δεν πρέπει ίσως να επιμείνουμε ούτε στην πολιτική του σταδιοδρομία η οποία άρχισε το 1827, οπότε εξελέγη αντιπρόσωπος των Ψαρών στην Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας και ολοκληρώθηκε το 1877, όταν ο θάνατος τον βρήκε στο ταπεινό σπίτι της Κυψέλης πρωθυπουργό της πρώτης οικουμενικής κυβέρνησης. Αρκεί να ψυχανεμιστούμε το μήνυμα που μας έστειλε μετά από την έκρηξη της Τουρκικής ναυαρχίδας στη Χίο η μεγάλη Καρδιά του Κανάρη. Μια καρδιά που με τόση ευλάβεια διατηρεί το Ιστορικό και Εθνικό Μουσείο. Μια καρδιά η οποία μεταμόρφωνε σε ηρωισμό τις ικανότητες που πολλοί νησιώτες της εποχής διέθεταν:

- τη δεξιότητα στους ναυτικούς ελιγμούς
- την εξοικείωση με τα εκρηκτικά
- τα στρατηγήματα με τα οποία εξαπατούσαν τον αντίπαλο.

Από την άλλη, το περιστατικό της Χίου μπορεί να εξηγήσει την απήχηση που είχε ο Κανάρης σε ποιητές και γενικότερα καλλιτέχνες. Πολύ νωρίς θα αναρωτηθεί ο Αρ. Βαλαωρίτης «διατί η έκτατη αυτή των ποιητών συμπάθεια υπέρ του Κανάρη;»

Η απάντηση είναι προφανής. Είναι το ακαριαίο της δράσης και το παράτολμο της ενέργειας που εγγίζει τα όρια της τρέλλας. Ο ψαριανός Δαβίδ που πληγώνει θανάσιμα το Γολιάθ στην καρδιά και το κατορθώνει μ' ένα τρόπο καίριο, οριστικό, θεαματικό. Ή - για να το διατυπώσω διαφορετικά - είναι ο τρόπος δράσεως του μπουρλοτιέρη που ενέχει εξ ορισμού την ποίηση. Γιατί τι άλλο είναι η ποίηση παρά «ελεγχόμενη τρέλλα»;

Κυρίες και Κύριοι

Σε εποχές σαν την σημερινή, όπου οι Έλληνες έχουμε το πικρό συναίσθημα ότι βαλλόμεθα από παντού, η προτροπή «επιστροφή στις ρίζες» αποκτά ζωτική σημασία για την επιβίωση και ανασύνταξή μας. Μορφές σαν τον Κωνσταντή Κανάρη συμβάλλουν τα μέγιστα στο σκοπό αυτό.

Ο Δ. Γιακουμάκης γεννήθηκε στην Αθήνα το 1933. Σταδιοδρόμησε στο ΠΝ ως οικονομικός αξιωματικός (τάξη ΔΣΟ 1954). Υπηρέτησε στο Στόλο, Ναυστάθμους, ΓΕΕΘΑ, ΠΒΚ, ΓΕΝ και ΝΑΠ. Τελευταία του οργανική θέση ήταν εκείνη του ΔΟΕΝ (1986 - 1988). Από το Μάρτιο του 1994 είναι Διευθυντής της Υπηρεσίας Ιστορίας Ναυτικού και διευθυντής συντάξεως της «Ν. Επιθεώρησης» και της «Ναυτικής Πνευματικής Καλλιέργειας».